

מחווין לשאלון בהיסטוריה, קיץ תשפ"ו, 2026, מס' 22261

הנחיות כלליות:

- * ההנחיות למעריכים במחווין זה מיועדות לבחינה במועד זה בלבד.
- * שינויים יימסרו בתדריכים בעל פה ובשיחות הכוונה עם המעריכים הבכירים.
- * במחווין לא הובאו כל האפשרויות לתשובה נכונה, אלא רק מבחר תשובות. אם תלמיד משיב תשובה שאינה במחווין ואינה מוכרת למעריך, על המעריך לבדוק בספרים ולהתייעץ לפי הצורך עם המעריך הבכיר. כל זאת כדי להבטיח שעל תשובות נכונות יינתן ניקוד הולם.
- * בכל סעיף יש להקפיד על ניקוד על פי ההנחיות בכתב ועל פי ההנחיות שיימסרו בתדריכים ובבדיקה במרב"ד.
- * אם תלמיד מילא את כל המטלות הנדרשות אך לא הפריד בין מטלות שונות, כפי שנדרש בשאלה, יש לקבל את התשובה, ואין להפחית לו נקודות.

הגדרות למטלות בבחינה*

- **הציגו/תארו/הביאו** – הצגה/תיאור של התופעה, הפעולה, האירוע, התהליך הנדרשים בשאלה, בלי להסביר את הסיבות להתהוותם או את התוצאות/ההשפעות שלהם.
זהו מעין "צילום תמונת מצב" (מאפיינים, משתתפים, זמן, מקום).
- **הסבירו** – הבהרה, פירוש של העניין המבוקש: מכלול הנסיבות/הסיבות/הגורמים שהובילו להתרחשות/לתופעה ההיסטורית הנדונה ו/או למכלול התוצאות וההשלכות שנבעו ממנה.
- **הדגימו** – הבאת דוגמה הממחישה ומבהירה את העניין המבוקש (יש לתת דוגמה מפורטת, ואין להסתפק בהכללה).
- **מאפייני מקור** – סוג המקור, זהות יוצר המקור, קהל היעד ומטרת המקור, מועד יצירת/פרסום המקור, המקום שבו נוצר/פורסם המקור.
- **נסיבות** – התנאים והאירועים שהיו הרקע להתרחשות התהליך או התופעה ההיסטורית.
- **גורמים** – הסבר מדוע נסיבות מסוימות הובילו להתרחשות ההיסטורית הנדונה.
- **תוצאות** – השינויים המיידיים שנוצרו בעקבות ההתרחשות ההיסטורית הנדונה.
- **השלכות** – הסבר ההשפעה של האירוע ותוצאותיו בתחומים שונים ולאורך זמן.
- **השוואה** – זיהוי והגדרה של הדומה והשונה על פי תבחינים.
- **תבחינים (קריטריונים)** – אמות מידה לבחינתו של דבר ולהערכתו, מדדים שעל פיהם עורכים השוואה.
- **טיעון (טענה + נימוקים)** – הצגת טענה והנמקתה באמצעות עובדות היסטוריות רלוונטיות ו/או מקורות היסטוריים.

* **שימו לב:** הוספנו הגדרות חדשות שנוגעות למיומנויות חשיבה בבחינה.

ספרי הלימוד המאושרים:לאומיות

שים לב: הפירוט של העמודים בספרי הלימוד הוא רק מבחר, יש לקבל גם תשובות נכונות אחרות.

1. י' משעול, **הלאומיות המודרנית וראשית הציונות**, היי סקול, 2011 (להלן היי סקול 1).
2. י' קוברסקי, **הלאומיות בישראל ובעמים – ראשית הדרך עד 1920**, כנרת, זמורה, דביר, 2014 (להלן כנרת 1).
3. מ' בר הלל, ש' ענבר, **עולם לאומי חלק א' – טיול היסטורי בשבילי הלאומיות בישראל ובעולם**, לילך, 2008 (להלן לילך 1).
4. ק' אביאלי-טביביאן, **מסעות בזמן – לאומיות במבחן – הלאומיות בישראל ובעמים: ראשית הדרך עד 1920**, מט"ח, 2008 (להלן מט"ח 1).
5. א' נווה, נ' ורד, **הלאומיות בישראל ובעמים – ראשית הדרך עד 1920**, רכס, 2008 (להלן רכס 1).
6. א' דומקה, ח' אורבך, צ' גולדברג, **הלאומיות – ראשית הדרך**, מרכז זלמן שזר, 2008 (להלן שזר 1).

מלחמת העולם השנייה והשואה

1. י' משעול, **נאציזם מלחמה ושואה**, היי סקול, 2014 (להלן היי סקול).
2. מ' בר הלל, ש' ענבר, **נאציזם ושואה**, לילך, 2010 (להלן לילך).
3. ק' אביאלי-טביביאן, **מסעות בזמן – משלום למלחמה ולשואה**, מט"ח, 2009 (להלן מט"ח).
4. א' נווה, נ' ורד, ד' שחר, **טוטליטריות ושואה**, רכס, 2009 (להלן רכס).
5. י' גוטמן, **טוטליטריות ושואה**, מרכז זלמן שזר, 2009 (להלן שזר).

בונים את מדינת ישראל במזרח התיכון

1. י' משעול, **בונים מדינה יהודית ודמוקרטית במזרח התיכון**, היי סקול, 2014 (להלן היי סקול 2).
2. מ' בר הלל, ש' ענבר, **עולם לאומי ב – בונים מדינה במזרח התיכון**, לילך, 2009 (להלן לילך 2).
3. ק' אביאלי-טביביאן, **בונים מדינה במזרח התיכון**, מט"ח, 2009 (להלן מט"ח 2).
4. א' נווה, נ' ורד, ד' שחר, **הלאומיות בישראל ובעמים – בונים מדינה במזרח התיכון**, רכס, 2009 (להלן רכס 2).
5. א' דומקה, ח' אורבך, צ' גולדברג, **בונים מדינה במזרח התיכון**, מרכז זלמן שזר, 2009 (להלן שזר 2).

פרק ראשון – מלחמת העולם השנייה והשואה

1. המעבר של גרמניה מדמוקרטיה לנאציזם, "הסדר החדש"

א. הטענה – הטרור שימש אמצעי חשוב בתהליך המעבר של גרמניה מדמוקרטיה לנאציזם:

- הטרור היה חשוב משום שאפשר את ביסוס המשטר והטמעת האידאולוגיה שלו ללא כל הפרעה. הוא שימש מנגנון של הפחדה, הטלת אימה והרתעה מפני כל גילוי של התנגדות או ביקורת כלפי המשטר וכלפי האידאולוגיה שלו.
 - הטרור היה חשוב משום שנוצל לדיכוי והרחקה של קבוצות שונות באוכלוסייה הגרמנית, יריבים פוליטיים, מתנגדים אפשריים של המשטר, מי שהוגדרו אויבי העם והמדינה ומי שנחשבו מסוכנים לחברה הנאצית.
- אמצעי חשוב נוסף שסייע בתהליך המעבר של גרמניה מדמוקרטיה לנאציזם, ומדוע גם הוא היה חשוב למימוש תהליך זה:**
- **תעמולה/חינוך** – היו חשובים להפצת עקרונות המשטר וכדי לחנך את האוכלוסייה לאמץ עקרונות אלה ולפעול על פיהם.
 - **חקיקה** – הייתה חשובה משום שאנשים מטבעם נוטים לציית לחוק מתוך הבנה שהוא נועד לשמור על הסדר ולהגן עליהם. החקיקה נתנה כסות של לגיטימיות למשטר הנאצי ובאמצעותה היה אפשר להתאים את חוקי המדינה לאידאולוגיה ולצרכים של השלטון ואנשים צייתו.

דוגמאות:

- דוגמאות מתחום החינוך והתעמולה – חינוך ילדים ונוער באמצעות שינויים בתוכניות הלימודים וגיוסם לתנועות הנוער של המפלגה; שליטה מלאה על התקשורת (ערופ אחד ברדיו), על העיתונות (דר-שטירמר) ועל התרבות וניצולן לצורכי השלטון ומטרותיו.
- דוגמאות מתחום החקיקה - מימוש ההתנגדות לדמוקרטיה ועקרון המנהיג באמצעות חוקים, כגון חוק הפקידות, חוק ההסמכה, ביטול המבנה הפדרטיבי של השלטון, יצירת תפקיד הפיהרר, החוק להגנת אחדות המפלגה והרייך שהתיר את קיומה של מפלגה אחת.

מקור מספר הלימוד:

יש להביא מקור מתאים מספר הלימוד ולנמק באמצעותו מדוע גם האמצעי הנוסף שהציג היה חשוב למימוש תהליך המעבר של גרמניה מדמוקרטיה לנאציזם.

ב. כיצד באות לידי ביטוי בכרזה מטרות "הסדר החדש" שהנאצים שאפו להגשים באירופה:

- **המטרה:** בניית גרמניה גדולה והבטחת מרחב מחיה באמצעות כיבושים והתפשטות מזרח.
- **בכרזה** מסומן באדום שטח מרחב מחיה, ובכתום שטח ההתפשטות מזרח; הכותרת בתחתית הכרזה – גרמניה הגדולה בעתיד.
- **המטרה:** ניצול האוצרות (מזון, מוצרי תעשייה, כסף, רכוש וחומרי גלם) של אזור מרחב מחיה לטובת גרמניה.
- **הכרזה** מציגה בשטח ההתפשטות הכתום ציורים של מפעלי תעשייה ושטחי חקלאות (אלומות חיטה).
- **המטרה:** ניצול כלכלי של עמי מזרח אירופה שדורגו נחותים (הסלאבים), לצורכי הרייך השלישי. גזעים אלה נועדו לעבוד ולשרת את בני הגזע הארי. **בכרזה** נראים בשטח ההתפשטות הכתום פועלים שעובדים בעבודות כפיים (איש מניף גרזן, איש אווז בחרמש).
- **המטרה:** יישוב גרמנים בשטחים הכבושים כדי להבטיח את מרחב המחיה ולהגן על הרייך. **בכרזה** נראים חיילים גרמנים במדים אוזנים בנשק, ניצבים לאורך הגבולות וממלאים את תפקידם כמגיני הגבול המזרחי של הרייך השלישי.

מדוע היה חשוב למשטר הנאצי לחזור ולהדגיש מטרות אלה בשלב הזה של המלחמה:

הכרזה פורסמה במרץ 1943. בשלב זה הסתיימה המערכה הקשה והממושכת בסטלינגרד בתבוסת גרמניה. גרמניה נחלה אבדות קשות ואבד הסיכוי שלה לניצחון מהיר בחזית המזרחית מול ברית המועצות. בעקבות זאת ביקש השלטון הגרמני להציג שוב את מטרות המלחמה במזרח ולהזכיר לחיילי הצבא הגרמני על מה הם נלחמים ומה תשגי גרמניה כאשר ינצחו. זאת כדי לשקם את המורל של הצבא וכדי להכין ולחזק אותו לקראת הקשיים הצפויים (התארכות המלחמה וקורבנות נוספים) ולהבטיח את עמידתו.

2. מלחמת העולם השנייה והיהודים בשטחי הכיבושא. כיצד השפיעו המהלכים הצבאיים שהתרחשו מפרוץ המלחמה עד סוף שנת 1941 על המדיניות של הנאצים כלפי היהודים בשטחי הכיבוש:

- הפלישה לפולין – בליץ קריג, הרס תשתיות ורצח ההנהגה הפולנית. פלישה זו הביאה לשליטה על הרבה מאוד יהודים, דבר שעודד נקיטת צעדים קשים ומיידיים כלפיהם: בשלב ראשון – התעללות, נישול כלכלי, עבודות כפייה, צווים ותקנות שערערו את בסיס הקיום היהודי, בשלב שני – ריכוז ובידוד פיזי של היהודים מן האוכלוסייה הכללית באמצעות גירושם וכליאתם בגטאות, שבהם יצרו הגרמנים תנאי חיים קשים של רעב, צפיפות, מחלות ומחסור. שלב שלישי – המשלוחים הראשונים למחנה ההשמדה חלמנו (דצמבר 1941).
- הפלישה לבלגיה ולצרפת. נקיטת מדיניות אנטי יהודית: הגבלות, סימון, נישול.
- הפלישה לברית המועצות – מבצע ברברוסה, פקודת הקומיסרים. בשטחים שנכבשו בוצע רצח המוני של היהודים שראשיתו בבורות הירי.

ב. העמדה שבאה לידי ביטוי בכל אחד מן המקורות:

בנוגע לדרך ההתמודדות הרצויה:

מקור 1 – קיום גטו יצרני: להמשיך לעבוד במפעלים, לשמור על הסדר בגטו ולהימנע מהתנגדות מזוינת.

מקור 2 – להצטייד בנשק ולהתקומם נגד הגרמנים.

הנימוקים להצדקתה:

מקור 1 – הנאצים מפיקים תועלת כלכלית מהעסקת היהודים במפעלים בגטו, לכן הם לא יחסלו את הגטו. כך התנהלו הדברים עד עתה, וכך יהיה אפשר לשרוד גם בהמשך. במקור: "עמדה לנו עבודתנו המוצלחת והפורה"; "והוא שעמד לנו בתקופת המלחמה הקשה"; "אם ננהג כך... אולי ניושע".

- חברי המחתרת יכולים להילחם בנאצים במקום אחר, מחוץ לגטו, בלי לסכן את תושביו. במקור: "רצונכם להילחם בגרמנים... צאו מן הגטו, לבל נישא כולנו באחריותכם".

מקור 2 – הגרמנים מתכוונים להשמיד את כל היהודים, זו מדיניות גורפת שמכוונת מלמעלה. העבודה במפעלים לא תציל את תושבי הגטו, על כן דרך הפעולה היחידה היא התקוממות. במקור: "גורלם של כל היהודים... הכחדה כללית, על אף האינטרס הכלכלי"; "השמדתם של היהודים היא מבצע מרכזי ולא תלוי..."; "ההשמדה היא תהליך שיטתי".

סיבות להבדל בין המקורות:

- זהות הדובר:

מקור 1 – ראש היודנראט בגטו הוא האחראי לאוכלוסיית הגטו הן בעיני עצמו ואוכלוסיית הגטו הן בעיני הגרמנים. לכן הוא מציג את הישגיו בניהול גטו יצרני, דואג להישרדות של הגטו וקורא להימנע מפעילות שעשויה לגרום ענישה קולקטיבית וחסול מיידי של הגטו.

מקור 2 – את ארגון המחתרת פפ"א הקימו חברי תנועות הנוער בוויילנה כדי לקדם התקוממות מזוינת נגד הגרמנים מכיוון שהבינו שפעולות הרצח של הגרמנים הן חלק ממדיניות של השמדה כוללת וחשבו שלנוכח ההשמדה הצפויה מוטב להתגייס למאבק מזוין ולמות בכבוד.

מטרת המקור:

מקור 1 – לשכנע את תושבי הגטו שכל עוד הגטו יצרני ומועיל לגרמנים הוא לא יחוסל ולמנוע מהם לתמוך בארגוני המחתרת וביציאה למרד בשלטון הכיבוש הגרמני.

מקור 2 – לגרום לתושבי הגטו להבין שהגטו יחוסל, מכיוון שמדובר בתהליך השמדה שיטתי, ולעודד אותם לתמוך במרד ולהשתתף בו.

3.

מדיניות הנאצים כלפי היהודים ודרכי ההתנגדות של היהודים**א. המאפיינים של היהודי על פי הדימוי שלו באידאולוגיה הנאצית:**

- היהודי הוא טפיל ונצלן שחי על חשבון גזעים אחרים.
- היהודי הוא מקור הרוע וההרס, בן דמותו של השטן.
- היהודי חותר לשליטה בעולם ויעשה עשה זאת באמצעות השתלטות כלכלית והפצת רעיונות אוניברסליים, כגון הומניזם, ליברליזם, סוציאליזם. היהודי מזוהה עם הבולשביזם/קומוניזם ועם הקפיטליזם.
- היהודי ערמומי ופועל במרמה כדי שלא יבחינו במזימות ההשתלטות שלו.
- היהודי חסר רגשות ואינו אנושי.
- היהודי מייצג את כל התכונות השליליות וההרסניות (מזוהה, מלוכלך, ערמומי, מפיץ מחלות, תאב בצע, מכוער, חסר כל עכבות מוסריות), המנוגדות לתכונות של בני הגזע הארי.
- המאפיינים של היהודי עוברים בירושה וטבועים בכל יהודי ללא יוצא מן הכלל.

מדוע על אף דימוי זה היה גורל היהודים בארצות צפון אפריקה שונה מגורל היהודים באזורי הכיבוש הנאצי באירופה**בתקופת ביצוע "הפתרון הסופי":**

בגלל התנאים השונים:

- משך הכיבוש הנאצי: כיבוש קצר (כשישה חודשים) בצפון אפריקה מנע מן הנאצים לנקוט מדיניות קיצונית נגד היהודים (לעומת פרקי זמן ארוכים יותר באירופה ובעיקר בפולין – שש שנים).
- מצב המלחמה בזירות השונות: בצפון אפריקה – הפצצות בעלות הברית, אי-יציבות קווי הגבול, חשש גובר של חיילי צבא גרמניה מפני התקדמות בעלות הברית. מצב זה גרם להם לעסוק בהישרדות (לעומת החזית באירופה בתקופה זו).
- ריחוק גאוגרפי של מדינות צפון אפריקה ממרכזי ההשמדה באירופה ומתשתיות התחבורה של גרמניה (לעומת קרבה של מדינות אירופה הכבושות למחנות ההשמדה, שרובם היו בפולין, שילוחם ברכבות).
- מידת שיתוף פעולה של האוכלוסייה המקומית: בצפון אפריקה מרבית האוכלוסייה וחלק מן השלטונות המקומיים לא נטו לשותף פעולה עם המדיניות הנאצית (לעומת מזרח אירופה שבה חלק מן האוכלוסייה הייתה אנטישמית ו/או סבלה מאוד ממצוקת המלחמה וזיהתה את היהודים עם הקומוניסטים).
- מספר אנשי האס-אס והכוחות של הנאצים במקום: מיעוט אנשי אס-אס במנגנון השלטוני בתוניסיה ובבלוב (לעומת מדינות הכיבוש באירופה).

ב. כיצד באים לידי ביטוי בקטע המניעים של לוחמים יהודים להצטרף לצבאות בעלות הברית במלחמת העולם השנייה:

- המניע: פטריוטיות, הזדהות עם המדינה שנולד בה וחי בה.
- בקטע: אברהם מספר למפקד הפרטיזנים על רצונו להצטרף לצבא הרוסי המשחרר את אזור עיר הולדתו, יאנוב; בזמן הטירונות הוא ניגש עם חברו למפקד ומבקש שתוקם כיתת לוחמים מעיר הולדתו.
- המניע: רצון לנקום באויב של העם היהודי – הנאצים.
- בקטע: כשאברהם מתאר מה הרגיש בעקבות השיר האנטישמי ששר החייל הרוסי בזמן המסע לגרמניה ברכבת, הוא אומר: "אחרי כל מה שעבר עליי נסעתי עם עוד אלפי אנשים לנקום בגרמנים על הדברים הנוראים שעוללו ליהודים ולאירופה כולה".
- המניע: לחזק את הגאווה של היהודים במדינות אלה.
- בקטע: אברהם מתאר מה הרגיש כאשר חצה ראשון נהר עמוק וכל המחלקה בעקבותיו: "נמלאתי גאווה – הינה יהודי קטן המוביל אחריו מחלקה של גויים".

קושי שעמו התמודדו לוחמים אלה, על פי הקטע:

- גילויי אנטישמיות של החיילים הלא יהודים שלחמו לצידם. בקטע אברהם מתאר את העצב הרב שהרגיש לאחר ששמע חייל רוסי שיכור שר: "הכה ביהודים, והצל את רוסיה". הוא אומר: "השיר העציב אותי מאוד... גם כאן אני זר השנוא על הכול".
- הרגשת בדידות. אברהם הרגיש בודד כיוון שהיה יהודי יחיד בקרב חיילים לא-יהודים.
- בקטע: "והינה גם כאן אני זר".

מקור מספר הלימוד

יש לבחור מקור מתאים מספר הלימוד ולהסביר כיצד הוא מבטא דרך התנגדות נוספת של היהודים למשטר הנאצי בשנים 1939–1945.

פרק שני – לאומיות וציונות

4. צמיחת התנועות הלאומיות באירופה וראשית התנועה הציונית

א. כיצד התפתחויות פוליטיות, חברתיות וטכנולוגיות הובילו לצמיחתן של רוב התנועות הלאומיות באירופה במהלך

המאה ה־19:

התפתחויות פוליטיות:

- המהפכה האמריקנית והמהפכה הצרפתית הפיצו את רעיונות ההשכלה, ושימשו השראה לתנועות לאומיות אחרות.
- כיבושי נפוליאון הפיצו את רעיונות המהפכה הצרפתית, ובד בבד עוררו את הרגש הלאומי של העמים הנכבשים שראו בו כובש זר.

התפתחויות חברתיות:

- הגידול הדמוגרפי שחל בעקבות המהפכה התעשייתית, המעבר של המונים לעיר והתנתקות מן המסגרות המסורתיות גרמו להמונים תחושה של תלישות וניכור. הלאומיות סיפקה מענה על הצורך שלהם בשייכות ובסולידריות, והיא העניקה להם זהות משותפת וביטחון.
- תהליך החילון הביא לאובדן זהות מלכדת. הלאומיות סיפקה מענה על צורך זה.

התפתחויות טכנולוגיות:

- התפתחות אמצעי תקשורת המונים (טלגרף, עיתונות), אפשרה להפיץ במהירות רעיונות ולגייס את ההמונים לתנועה הלאומית.
- התפתחות מסילות הברזל שנסללו על פני כל אירופה, "קיצרה" מרחקים והקלה על יצירת קרבה חברתית בין בני לאום מחבלי ארץ שונים; אפשרה להפיץ במהירות רעיונות ולגייס את ההמונים לתנועה הלאומית.

מקור מספר הלימוד:

יש לבחור מקור מתאים ולהסביר כיצד הוא מדגים את אחת מן ההתפתחויות האלה.

ב. הפתרון לשאלת היהודים שהרצל מציג בקטע המקור:

להכיר ביהודים כעם ולהעניק להם שטח שאליו יוכלו להגר ולחיות בו כעם עצמאי. במקור: "תלוי בהכרה בהיותם עם ובמציאת מולדת בעבורם".

כיצד ניצל הרצל את העניין שבו דנה הוועדה כדי לשכנע את ממשלת בריטניה לתמוך בפתרון זה:

מטרת הוועדה הייתה לדון בדרכים לצמצום הגירה ממזרח אירופה לבריטניה (בעיקר הגירה של יהודים). הרצל השתמש במטרה זו כדי להציע לחבריה לתמוך בפתרון שלו – להעניק ליהודים מולדת, ובכך להטות את זרם המהגרים מבריטניה לשם.

האם הצליח הרצל לשכנע את ממשלת בריטניה לקדם את הפתרון שהציג לשאלת היהודים – נימוק העמדה באמצעות

עובדות היסטוריות:

- הרצל הצליח לשכנע את ממשלת בריטניה לתמוך בקידום הפתרון שהציג. נימוק: הצלחה זו באה לידי ביטוי ביוזמות הבריטיות לנהל משא ומתן על תוכנית אל-עריש, לאחר מכן בתוכנית אוגנדה שהציע משרד המושבות הבריטי, ומאוחר יותר בתמיכת ממשלת בריטניה בפתרון של הרצל באמצעות הצהרת בלפור.
- אפשר לקבל טיעון נגדי. הנימוק: בריטניה הציעה הצעות לא מחייבות והצהירה הצהרות, אך לא פעלה בנחישות לקידום הפתרון הטריטוריאלי-לאומי שהציע הרצל.

5.

מאפיינים מלכדים, דרכי פעולה של התנועות הלאומיות**א. המאפיינים המלכדים את בני אותו לאום שבאים לידי ביטוי בהכרזה:**

- היסטוריה/עבר משותף – ההכרזה מזכירה את "הדורות המתים"; את "מסורת הלאומיות האירית העתיקה"; היא מצהירה כי: "בכל דור ודור טען העם האירי לזכותו לחירות לאומית ולריבונות"; היא מדגישה את ההיסטוריה המתמשכת של מאבק צבאי לעצמאות – "שש פעמים בשלוש מאות השנים האחרונות".
- מטרה משותפת – רצון לחיות יחד במסגרת מדינית לאומית\ זיקה לטריטוריה שרואים בה מולדת – ההכרזה היא על עצמאות אירלנד; היא מצהירה על "זכותם של בני העם האירי לבעלות על אירלנד"; היא פונה אל בני ובנות העם האירי.

- דת משותפת – ההכרזה פותחת "בשם האלוהים".
- שפה משותפת – כותרת ההכרזה נכתבה בשפה הגאלית, השפה העתיקה של אירלנד.

כיצד דרכי המאבק של התנועות הלאומיות באירופה באות לידי ביטוי בהכרזה:

- מאבק צבאי נגד שליטים זרים. בהכרזה: "אירלנד... ויוצאת להילחם על חירותה"; "משארגה ואימנה את בניה... ודרך ארגוניה הצבאיים...וצבא האזרחים...מכה בביטחון מלא שתנצח"; "שש פעמים...באמצעות נשק"; "ושוב דורשים זאת בנשק".
- כריתת בריתות עם כוחות חיצוניים שיסייעו למאבק הלאומי. בהכרזה: "ונתמכת... בידי בעלי ברית אמיצים באירופה".
- טיפוח וגיבוש תודעה לאומית ותחושת שותפות. בהכרזה: יש ביטויים רבים לגיבוש תודעה לאומית כמו: "אנו מצהירים על זכותם של בני העם האירי לבעלות על אירלנד"; "בכל דור ודור טוען העם האירי לזכותו לחירות לאומית ולריבונות"; "הרפובליקה האירית זכאית לנאמנותם של כל גבר אירי... תובעת נאמנות זו".

ב.

דרכי פעולה מתחומים שונים שנקט היישוב היהודי בארץ-ישראל בשנים 1881–1914 וחשיבותן לקידום מטרות**התנועה הציונית:****בתחום ההתיישבות:**

- התרחבות לאזורים חדשים (גליל, שומרון, שפלת יהודה).
- הקמה ופיתוח של התיישבות חקלאית – צורות התיישבות חדשות: מושבה, קבוצה.
- התיישבות עירונית עברית חדשה – תל אביב.

חשיבותן:

- הנחת התשתית להתפשטות ההתיישבות היהודית ברחבי ארץ-ישראל.
- התפתחות ההתיישבות העירונית (בייחוד הקמת תל אביב) הובילה לצמיחה כלכלית וסייעה להתבססות היישוב היהודי בארץ-ישראל.

בתחום החברתי-תרבותי-פוליטי:

- הקמת מפלגות פוליטיות: הפועל הצעיר, פועלי ציון, אגודת האיכרים.
- החייאת השפה העברית.
- חינוך ציוני עברי: בתי ספר, גימנסיה, טכניון.
- פיתוח תרבות לאומית-עברית: עיתונים, ספרות, אומנות.

חשיבותן:

- המפלגות הקימו מערכת של ארגונים כלל יישוביים: מקומיים וארציים.
- מן המפלגות צמחה ההנהגה העתידית של היישוב העברי בארץ-ישראל.
- הנחת היסודות לחינוך עברי לאומי בארץ-ישראל.
- יצירת "יהודי חדש".
- גיבוש העם סביב שפה אחת.
- השפה הלאומית הייתה לשפה המדוברת של היישוב היהודי המתפתח בארץ-ישראל ושל התנועה הציונית.

בתחום הביטחוני:

- הקמת בר-גיורא.
- הקמת השומר.

חשיבותן:

- הנחלת הרעיון שההגנה היהודית היא משימה לאומית.

מקור מספר הלימוד:

התלמיד צריך לבחור מקור מתאים מספר הלימוד, ולהסביר כיצד באה בו לידי ביטוי אחת מדרכי הפעולה שהציג.

6. התנועות הלאומיות, הצהרת בלפורא. כיצד השפיעו המעצמות על המאבק של התנועות הלאומיות:יוון

- האימפריה העות'מאנית עיכבה: שלטה ביוון והתנגדה להקמת יוון עצמאית; גייסה לעזרתה את הצי המצרי.
- רוסיה, בריטניה וצרפת סייעו: שלחו צי משותף, ובקרב ימי הוא השמיד את הצי של טורקיה ושל מצרים (שנחלצה לעזרתה).

פולין

- רוסיה, פרוסיה ואוסטרו-הונגריה עיכבו: שלטו על שטחי פולין והתנגדו להקמת פולין עצמאית.
- רוסיה עיכבה: נלחמה במורדים הפולנים באמצעות צבא גדול, חזק ומאומן והביסה אותם.

איטליה

- אוסטריה וצרפת עיכבו: שלטו באזורים בצפון איטליה ובדרומה וסירבו להעניק לה עצמאות.
- צרפת סייעה: נפוליאון השלישי סייע לקאבור לסלק את האוסטרים משטחי צפון איטליה; רעיונות המהפכה הצרפתית וכיבושי נפוליאון העמיקו את התודעה הלאומית האיטלקית והגבירו את הרצון של האיטלקים להיאבק על עצמאותם.
- פרוסיה - התבוסות שהנחילה לאוסטריה ולצרפת סייעו לאיטליה להשלים את תהליך האיחוד.

גרמניה

- אוסטריה עיכבה: התנגדה לאיחוד גרמניה משום שרצתה לשמור על עליונותה באזור.
- סייעה: הצטרפה לגרמניה במלחמה נגד דנמרק.
- צרפת עיכבה: התנגדה לאיחוד גרמניה משום שחששה שמדינה גרמנית חזקה תפגע במעמדה כמדינה מרכזית באירופה.
- דנמרק עיכבה: שלטה באזורי שלזוויג והולשטיין והתנגדה להעברת שטחים אלה לפרוסיה.

גורמים אחרים שהשפיעו על המאבק של התנועות הלאומיות:יוון:גורמים שסייעו:

- תמיכת יוונים שהיגרו מיוון וחיו בארצות אירופה.
- המתנדבים שהגיעו מכל רחבי אירופה לסייע במאבק היוונים בטורקים.
- דעת קהל אוהדת שהפעילה לחץ על המעצמות לשלוח כוחות עזר למורדים.
- גורמים שעייכבו: התנגדות ראשי הכנסייה האורתודוקסית ביוון; סיוע של מצרים (מוחמד עלי) לטורקים.

פולין:גורמים שסייעו:

- המשכילים הפולנים הגולים ברחבי אירופה (בעיקר בפריז) טיפחו את הרומנטיקה, היו מקור להשראה והקימו תאים מהפכניים.
- הכנסייה הקתולית.
- תודעה לאומית חזקה.

גורמים שעייכבו: פיצול פולין בין שלוש אימפריות הקשה על תיאום דרכי פעולה במאבק, משום שבני הלאום חיו באזורים שנכבשו על ידי מדינות שונות; המורדים הפולנים היו חסרי הכשרה צבאית ונלחמו נגד צבא רוסיה, שהיה גדול, מאומן וחזק; מאבק המעמדות בפולין פיצל את החברה: מנע גיוס מלא של האוכלוסייה; איכרים שהסתייגו מן המרד הסגירו את המורדים לרוסים.

איטליה:גורמים שסייעו:

- קאבור נעזר בנפוליאון השלישי כדי לדחוק את האוסטרים מצפון איטליה.
- הכריזמה של גריבלדי.
- הגותו של מאצ'יני.
- כוחה של פיימונטה.

גורמים שעיקבנו: הכנסייה הקתולית שלטה על חלק מאדמות איטליה והתנגדה לאיחוד; חילוקי דעות בין המהפכנים בשאלת אופייה ודמותה של איטליה לכשתקום; פיצול בין הצפון לדרום – הבדל תרבותי, לשוני וכלכלי – הקשה על שיתוף פעולה ועל בניית זהות משותפת.

גרמניה:

גורמים שסייעו:

- תודעה לאומית מפותחת (בצפון ובמערב).
 - המנהיגות של ביסמרק – מנהיג פוליטי מנוסה, מוכשר ותכליתי.
 - הצבא הפרוסי, שהיה גדול, מאומן ומצויד בנשק חדיש.
- גורמים שעיקבנו: הפיצול הפוליטי של הקיסרות הגרמנית לנסיכויות שלשליטתן היו אינטרסים שונים, וההתנגדות של השליטים המקומיים לאובדן הסמכויות שלהם; אוכלוסייה שלה רקע תרבותי ודתי שונה (בצפון – רוב פרוטסטנטי, בדרום – רוב קתולי).

ב. לאלו מן הדברים הנאמרים בהצהרת בלפור מתייחסות התגובות:

תגובת בן גוריון

רואה בהצהרה נס.

- בהצהרה נאמר: "ממשלת הוד מלכותו רואה... העם היהודי". לראשונה מעצמה מרכזית בעולם, בריטניה, מכירה ביהודים כלאום ומכריזה על כך באופן רשמי.
- בהצהרה נאמר: "רואה בעין יפה ייסוד בית לאומי לעם היהודי בארץ-ישראל". לראשונה מעצמה מרכזית בעולם מכירה בזכותו של העם היהודי לייסד "בית לאומי" בארץ-ישראל.
- בהצהרה נאמר: "תעשה את מיטב מאמציה להקל הגשמת מטרה זו". בריטניה מתחייבת לסייע להקמת בית לאומי ליהודים.

תגובת הוועד הפועל הערבי

התנגדות נחרצת להצהרה הפוגעת באומה הערבית.

- התמיכה של בריטניה בייסוד בית לאומי לעם היהודי בארץ-ישראל היא עיוות היסטורי הפוגע בזכויות הלאומיות של הרוב הערבי בארץ-ישראל.
- חוסר סימטריה במונחים: "עם יהודי" לעומת "העדות הלא יהודיות הקיימות בארץ-ישראל". היהודים הם עם, והערבים מוזכרים רק כחלק מן "העדות הלא יהודיות".
- הצהרה על תמיכה פעילה ב"ייסוד בית לאומי לעם היהודי" ועל "תעשה את מיטב מאמציה למען מטרה זו" לעומת אי-פגיעה בזכויות אזרחיות ודתיות של שאר האוכלוסייה בארץ-ישראל ובכללה הרוב הערבי.

תגובת ה' ברקוביץ, מ' סניור, מ' יסטרוב

התנגדות להצהרה.

- בהצהרה נאמר: "ממשלת הוד מלכותו רואה בעין יפה ייסוד בית לאומי לעם היהודי בארץ-ישראל". חשש שההכרה בזכותו של העם היהודי לייסד בית לאומי בארץ-ישראל תפגע במעמדם במדינותיהם ועלולה לעורר דרישה לסילוקם מהן.
- חשש שההכרה והתמיכה של בריטניה ב"ייסוד בית לאומי לעם היהודי בארץ-ישראל" תעורר נגד היהודים, במדינות שהם חיים בהן, האשמות בדבר נאמנות כפולה.

סיבות להבדל בין התגובות:

- **זהות הדוברים:** בן גוריון היה בעת ההיא פעיל ציוני, מראשי מפלגות הפועלים, ושמח על תמיכת בריטניה בשאיפה הציונית. הוועד הפועל הערבי ביקש לממש בארץ-ישראל את שאיפותיו הלאומיות והתנגד לציונות ולכן גם להצהרת בלפור. הכותבים היהודים האמריקנים רצו לשמר את זהותם האמריקנית, והתנגדו לתנועה הציונית כי חששו מהאשמה ב"נאמנות כפולה", כלומר שהחברה שבה חיו תפקק במידת נאמנותם לאמריקה.

פרק שלישי – המאבק על הקמת מדינת ישראל

7. המאבק במדיניות בריטניה בארץ-ישראל (1945–1947)

א. מדוע שינתה הנהגת היישוב היהודי בארץ-ישראל את מדיניותה כלפי בריטניה עם תום מלחמת העולם השנייה:

- היישוב היהודי ציפה שבריטניה תשנה את מדיניותה בארץ-ישראל לנוכח שואת יהודי אירופה והתגייסות היישוב למאמץ המלחמתי, אך המדיניות לא שונתה.
- בריטניה (חרף הבטחותיה ערב הבחירות ב-1945) לא שינתה את מדיניותה ולא ביטלה את הגבלות "הספר הלבן" השלישי.
- במקום להתיר את עלייתם של יהודים לארץ-ישראל, הכריז שר החוץ הבריטי בוויין על הפרדה בין שאלת העקורים לשאלת ארץ-ישראל.
- מלחמת העולם השנייה העמיקה את ההכרה בצורך הדחוף במדינה שתהיה מקלט לעם היהודי. הנהגת היישוב הגיעה למסקנה שכדי להשפיע על הבריטים ועל דעת הקהל העולמית נחוץ איחוד כוחות של כל המחתרות במאבק נגד הבריטים.

מקור מספר הלימוד:

יש לבחור מקור מתאים ולהסביר כיצד הוא מבטא את השינוי במדיניות של הנהגת היישוב היהודי כלפי בריטניה.

ב. המטרות של המאבק של היישוב היהודי בתחום ההתיישבות בשנים 1945–1947:

- להשפיע על עיצוב גבולות המדינה העתידה לקום באמצעות הרחבת אזורי ההתיישבות.
- רכישת קרקעות במקומות שבהם ההתיישבות דלילה כדי ליצור רצף התיישבותי ולהשפיע על תוואי הגבול.
- חיזוק אזורי הגבול.
- מאבק נגד מדיניות בריטניה בנוגע לקרקעות.

כיצד מטרות אלה באות לידי ביטוי בקטע:

- המאבק נגד מדיניות בריטניה בנוגע לקרקעות בא לידי ביטוי בהבאת חברי ועדת אונסקו"פ לנגב "כדי להראות להם" את ההיקף וההישגים של ההתיישבות, וכדי "להוכיח את אפשרות יישובו בהיקף נרחב"; מאבק זה נרמז גם בפנייתו של חבר קיבוץ רביבים יוסל הפנר אל חברי הוועדה "תפקידכם הוא לאפשר לנו להביא לכאן את אחינו".
- הרצון להשפיע על עיצוב הגבולות בא לידי ביטוי בתיאור הנלהב של הביקור בנגב של הוועדה המיוחדת מטעם האו"ם, בציטוט שמתוארת בו ההתרשמות החיובית של נציגיה מן היישובים היהודיים שבהם ביקרו ובכלל זה קו המים שהונח בנגב (בעקבות עלייתן של 11 הנקודות), ובקביעה ש"אם לשפוט לפי ההתרשמויות... הרי המאמץ הצליח".

8. העברת שאלת ארץ-ישראל לאו"ם

א. איזה מן הגורמים שהובילו להחלטה של בריטניה להעביר את שאלת ארץ-ישראל לאו"ם בא לידי ביטוי בקריקטורה:

- המבוי הסתום שאליו נקלעה בריטניה בניסיון לפתור את הסכסוך בין יהודים ובין ערבים בארץ-ישראל.

בקריקטורה:

- על אדמת פלשתינה ניצב בקבוק מעלה עשן, והוא נראה כאילו הוא על סף רתיחה. ביטוי למצב המתוח בפלשתינה.
- בתוך הבקבוק כלואות שתי דמויות בעלות מאפיינים סטראוטיפיים של יהודי ושל ערבי. הדמויות מייצגות את שני העמים שהארץ צרה מלהכיל אותן.
- הדמויות מאיימות זו על זו – ה"יהודי" שולף אקדח וה"ערבי" חרב, כלי הנשק מתנגשים זה בזה. ביטוי למלחמה המאיימת לפרוץ בין שני העמים.
- על צוואר הבקבוק כתוב "המנדט הבריטי". הבקבוק אטום באמצעות פקק בדמות חייל בריטי שפניו כועסות והוא אפוף בעשן שיוצא מן הבקבוק. ביטוי למצבו של השלטון הבריטי בארץ-ישראל – הפקק שסופג את הלחץ משני הצדדים היריבים.
- הכיתוב על הבקבוק – SPIRIT OF CIVIL WAR – ביטוי לאווירת המלחמה, ואולי גם לרוח/שד שמאיים לצאת מן הבקבוק.

גורם נוסף שהשפיע על החלטה זו:

- ירידת כוחה של בריטניה ותלותה בארצות הברית בעקבות מלחמת העולם השנייה: התלות הכלכלית והמדינית של בריטניה בארצות הברית הקשתה עליה להתעלם מן הלחץ האמריקני לפתור את שאלת ארץ-ישראל בכלל, ולאפשר עלייה של מאה אלף עקורים בפרט.
- מלחמת העולם גבתה מבריטניה מחיר כלכלי כבד, והציבור הבריטי דרש השקעות בשיקום המדינה במקום באחזקת האימפריה.
- דעת קהל בלתי אוהדת בעולם כלפי בריטניה בעקבות מדיניותה בעניין העקורים ויחסה אל המעפילים יצרה בעבודה קושי להתמודד עם העלייה הבלתי חוקית בניסיון למלא את תפקידה בשמירה על הסדר בארץ-ישראל.
- האופוזיציה וחלק מן הציבור בבריטניה לחצו על הממשלה להחזיר את החיילים הבריטים הביתה ולנטוש את המאבק חסר התכלית המתחולל בארץ-ישראל.
- המאבק המתמשך של היישוב היהודי אילץ את בריטניה להקצות כוח אדם ותקציבים רבים יותר ממה שתכננה לשליטה בארץ-ישראל.
- השפעת תהליך הדה-קולוניזציה על החזקת האימפריה: מאבק התנועות הלאומיות והתנגדותן של מעצמות העל לקולוניאליזם גבו מחיר כבד והובילו אותה לאימוץ מדיניות של התנתקות ועזיבה.

ב. גורמים שסייעו להשיג רוב באו"ם לתמיכה בהחלטה על תוכנית החלוקה:

- במלחמה הקרה נאבקו ביניהן שתי המעצמות על אזורי השפעה. כל אחת מהן קיוותה שהכרה במדינה יהודית תאפשר לה דריסת רגל באזור ותמנע זאת מיריבתה.
- ברית המועצות תמכה בהקמת מדינה יהודית, משום שקיוותה שהמדינה שתקום תהיה סוציאליסטית (ביישוב היה רוב למחנה הפועלים).
- ברית המועצות ראתה בתמיכה בתוכנית החלוקה אפשרות לפלג את גוש המערב באמצעות הקמת חזית משותפת עם ארצות הברית מול בריטניה.
- כל אחת מן המעצמות הפעילה לחצים על המדינות שהיו בהשפעתה וגרמה לשינוי ביחסי הכוחות בהצבעה. תמיכתה של ברית המועצות בתוכנית הבטיחה את תמיכת כל המדינות בגוש הסובייטי (חוץ מיוגוסלביה), וגם ארצות הברית גייסה את תמיכתן של מדינות שהיו נתונות להשפעתה.
- תמיכתה של ברית המועצות השפיעה על מפלגות השמאל במדינות שונות, והן לחצו על הממשלות שלהן לתמוך בהחלטה.
- נציגי היישוב היהודי נחלקו לצוותים ונאבקו על כל קול: פנו לכל אחת מן המדינות שהייתה לה זכות הצבעה וניסו לשכנע אותה.
- היהודים גייסו מדינאים בכל רחבי העולם לתמוך בהחלטה.
- היהודים הפעילו לחצים כלכליים על כמה מן המדינות (למשל לחץ על ליבריה באמצעות יצרן הגומי שלה, שכן ענף הייצוא העיקרי שלה היה גומי).
- היהודים ניצלו קשרים אישיים (למשל ניסיון להשפיע על שליט אתיופיה באמצעות אלמנתו של אורד וינגייט).
- יהודי ארצות הברית הפעילו לחץ על נשיא ארצות הברית טרומן ועל חברי בית הנבחרים האמריקני.
- ד"ר חיים ויצמן הפעיל לחץ על נשיא ארצות הברית טרומן לסייע בגיוס תמיכתן של מדינות רבות (צרפת, סין, טורקיה, יוון, הודו, מקסיקו, קובה ועוד).
- הערבים חשבו שהיהודים לא יצליחו לגייס רוב של שני שלישים מחברי העצרת ועל כן החלו להפעיל לחצים מאוחר מדי.

סיבות שגרמו למדינות באו"ם להימנע או להתנגד בהצבעה על תוכנית זו:

- בריטניה נאלצה להתחשב בעמדת הממשל האמריקני בשל התלות הכלכלית, המדינית והצבאית שלה בארצות הברית, ולכן נמנעה מלהצביע נגד ההחלטה.
- בריטניה רצתה לחזק את קשריה עם מדינות ערב שהחזיקו במקורות הנפט ולמנוע מהן להתקרב לברית המועצות, ולכן נמנעה מלהצביע בעד ההחלטה.
- בריטניה הביאה את בעיית ארץ-ישראל לאו"ם, ולכן נמנעה מלהצביע נגד החלטותיה.
- מדינות ערביות ומדינות מוסלמיות (או מדינות עם רוב מוסלמי) התנגדו משום שדרשו הקמת מדינה ערבית על כל שטחי ארץ-ישראל.
- החשש של מדינות שתמיכה בתוכנית החלוקה תפגע ביחסיהן עם העולם הערבי.

9. מלחמת העצמאות**א. כיצד באים לידי ביטוי בקטע המקור המאפיינים של המלחמה בתקופה שבין מרץ 1948 ל-14 במאי 1948:**

- מלחמת אזרחים מלחמה בין כוחות לא סדירים ומפוצלים (מחתרות, כנופיות). במקור: המחברת היא לוחמת פלמ"ח; המחברת כותבת על החשש מפני הפלישה של מדינות ערב. כלומר עדיין לא משתתפים במלחמה צבאות סדירים.
- ממשלת המנדט הבריטי עדיין שלטה על ארץ-ישראל אך התארגנה לפינוי. במקור: המחברת מציינת שיש עוד כעשרה ימים עד לפינוי של הבריטים מן הארץ.
- מאבק על הדרכים. במקור: המחברת מתארת את האסון שאירע לשיירת הר הצופים ואת הקרב על הרדאר.
- היישוב עבר ממגננה למתקפה וזים את תוכנית ד'. במקור: המחברת מתייחסת לכיבושים ולניצחונות: "עד עכשיו ניצחנו, כבשנו ושמרנו..."; כיבוש השכונות הערביות בערים המעורבות – כיבוש שכונת קטמון בירושלים.
- נעשה שימוש בנשק קל. במקור: המחברת מתייחסת לנשק הקל שבידי כוחות היישוב לעומת הטנקים והתותחים של צבאות מדינות ערב הסמוכות שצפויים לפלוש.

כיצד המאפיינים האלה השפיעו על ההחלטה להכריז על הקמת המדינה ב'ה' באייר תש"ח:

- המאפיין: שלטון המנדט עדיין בארץ (אך לקראת עזיבה). השפיע על ההחלטה להכריז על הקמת המדינה מייד עם סיום המנדט כדי למלא את החלל השלטוני שיווצר.
- המאפיין: היישוב עבר ממגננה למתקפה והגיע להישגים במלחמה. מאפיין זה תרם לתחושה שהיישוב מוכן לקבל עצמאות.
- המאפיינים: כוחות לא סדירים / שימוש בנשק קל. מאפיינים אלה השפיעו על ההערכה שיש לכוון מדינה ריבונית כדי להתמודד עם ההתקפה הצפויה של צבאות ערב שנהנו מיתרון ברור בציד ובכוחות לוחמים. דבר זה איפשר להקים צבא סדיר, מאוחד ומאורגן, גיוס חובה ורכישת נשק כבד ממקורות שונים.

ב. המטרה המוצהרת של מדינות ערב שפלשו למדינת ישראל במאי 1948:

- חיסול מדינת ישראל.

- התגייסות לעזרת ערביי ארץ-ישראל.

מדוע הן לא הצליחו להשיג את המטרה הזאת:**ביסוס על עובדות היסטוריות**

- מדינת ישראל ניצחה במלחמה, צה"ל גבר על צבאות ערב.
 - כושר הלחימה של צה"ל והתעצמות כוחו במהלך המלחמה.
 - פיצול ותחרות בין צבאות ערב השונים.
 - היעדר פיקוח עליון בצבאות ערב וחוסר תיאום ביניהם בניהול המלחמה – כל צבא פעל בנפרד.
 - מוטיבציה נמוכה יותר של כמה מן הכוחות הערביים הלוחמים וקשיי אספקה ולוגיסטיקה.
- מקור מספר הלימוד
- יש להציג מקור מתאים ולהסביר כיצד הוא מבטא סיבה לכישלון של מדינות ערב להשיג את המטרה הזאת.

פרק רביעי – סוגיות נבחרות בתולדות מדינת ישראל

10. תהליך הדה־קולוניזציה, וגורל היהודים בארצות האסלאם

א. מהו תהליך הדה־קולוניזציה:

תהליך היסטורי של התפרקות האימפריות הקולוניאליות והמאבק לעצמאות של הקולוניות באסיה ובאפריקה. תהליך זה התעצם לאחר מלחמת העולם השנייה (בשנות החמישים והשישים). במהלכו שחרר האדם השחור (כהה העור) את עצמו מהשפעתו של השלטון הקולוניאלי. תהליך זה זכה לתמיכה של מעצמות העל (ארצות הברית וברית המועצות).

כיצד כל אחד מן הנואמים מתאר את תהליך הדה־קולוניזציה של קונגו:

מקור 1:

- תהליך שהתרחש ביוזמת המלך ליאופולד השני "משימה" שקיבל עליו באומץ.
- תהליך שראשיתו בהבאת קדמה לתושבי קונגו, בבניית מסילות רכבת, בתי חולים, מודרניזציה של החקלאות ובניית ערים.
- תהליך שמקורו במתן אמון של פקידי ממשלת בלגיה ברצון האוכלוסייה לעצמאות.

מקור 2:

- תהליך "שהיה מלווה בדמעות באש ובדם".
- עצמאות קונגו הושגה באמצעות מאבק.
- המאבק חתר לשים קץ לשלטון משפיל ומנצל שנכפה בכוח: עבודת פרך, רעב, לעג ומכות.
- מאבק על שחרור של עם אפריקאי משלטון גזען של האדם הלבן – "נאלצנו לספוג... משום שהיינו כושים"; "... היה שמור רק לאדם הלבן".
- מאבק שנועד לשים קץ לדיכוי המחשבה החופשית בקונגו העצמאית ולוודא שכל אזרחיה יממשו את זכויות היסוד שלהם.

סיבות להבדל בין התיאורים:

- זהות הדובר: מקור 1: הוא נאום של מלך בלגיה בודואן, צאצא של ליאופולד השני – השליט הקולוניאלי של קונגו, משום כך הוא מתאר ומאדיר את התרומה החיובית של מלך בלגיה לתהליך.
- מקור 2: הוא נאום של פטריס לומומבה המנהיג הנבחר של קונגו, אפריקאי שהנהיג את המאבק של קונגו לעצמאות ועל כן הוא מתאר את הסבל וההשפלה שעברו בני עמו תחת השלטון המדכא של בלגיה.
- מטרת המקור: מקור 1: להציג את בלגיה כשלטון נאור, שהביא קדמה לתושבי קונגו, וכשבשלו התנאים סייע לעצמאותה. מקור 2: להציג את תנועת השחרור של קונגו ואת בני העם האפריקנים שדוכאו כמי שנאבקו והביאו לשחרורה מניצול משפיל.

ב. ההשפעה של תהליך הדה־קולוניזציה על מצב היהודים בארצות האסלאם:

- התגברות המתח בין מוסלמים ליהודים משום שהיהודים נחשבו לתומכי המעצמה הקולוניאלית.
- התערעורת הביטחון הבסיסי של היהודים במדינות שהשתחררו מן השלטון הקולוניאלי, משום שהשלטון הקולוניאלי דאג לביטחונם והגן עליהם מפני האוכלוסייה המקומית.
- התחזקות הזהות הלאומית במדינות אלה לוותה באימוץ של מאפיינים מוסלמיים ובשנאת זרים, והכבידה על היהודים להשתלב בתהליך הדה־קולוניזציה.
- בעקבות התגברות המתח בין מוסלמים ליהודים פרצו בכמה מן המדינות פרעות של תושבי המקום ביהודים.

גורמים נוספים שהשפיעו בתקופה זו על מצב היהודים בארצות אלה:

- התגברות הלאומיות – התחזקות של הזהות הלאומית בארצות האלה לוותה בדחיית התושבים היהודים מפני שנחשבו זרים.
- ההשפעה של מלחמת העצמאות: המלחמה הגבירה את המתח בין יהודים ובין מוסלמים ואת האיבה של הציבור המוסלמי כלפי היהודים, בייחוד במדינות שנלחמו נגד ישראל (מצרים, סוריה, עירק, לבנון). במדינות רבות פרצו פרעות נגד יהודים (מצרים, עירק, לוב, מרוקו) – יהודים נרצחו ונפצעו, רכושם נבזז, חנויות ובתים של יהודים הועלו באש, בתי כנסת נבזזו.
- ההשפעה של הקמת מדינת ישראל: רוב היהודים בארצות האלה קיבלו בהתלהבות את הקמת המדינה. דבר שהוביל להחרפה נוספת במתיחות בין מוסלמים ליהודים.
- ביוני 1946 ובספטמבר 1947 כונסו שתי ישיבות של הוועדה המדינית של הליגה הערבית, ובהן הוחלט לפגוע ביהודים שחיו במדינות ערב באמצעות שלילת אזרחותם, החרמת רכושם ועוד.
- ההשפעה של מלחמת סיני ומלחמת ששת הימים: הידרדרות במצב היהודים במצרים בעקבות מלחמת סיני, פרעות בלוב (1967).

מקור מספר הלימוד:

יש להביא מקור מתאים ולהסביר כיצד השפעה זו באה לידי ביטוי במקור.

11. עלייה וקליטה בשנות החמישים והשישים:א. הנסיבות שהובילו את הכנסת לערוך דיון במצבם של היהודים בארצות ערב, על פי הקטע:

- מלחמת העצמאות הביאה להתדרדרות במצבם של היהודים בארצות אלה.
- בקטע: "מצבם... הוחמר מאז פלשו צבאות ערב לארץ".
- הקמת המדינה אפשרה פתיחת שערים ודיון בהעלאת היהודים בתפוצות השונות.
- בקטע: הדיון התקיים כמה חודשים לאחר הקמת המדינה, בישיבה התשע עשרה של הכנסת הראשונה. חברת הכנסת פ' אילנית מציעה לפתור את מצבם באמצעות העלאתם לארץ: "הדרך העיקרית להצלה: עלייה בכל הדרכים".

מהי הקביעה של בן גוריון בנוגע למצב זה, על פי הקטע:

מצבם הוחמר והם נמצאים בסכנה קיומית.

ההשפעה של קביעה זו על מדיניות העלייה שנקטה מדינת ישראל בתקופה זו:

- ארגון עליית הצלה – העלאת קהילות שלמות שהיה חשש קיומי לגורלן, באופן מיידי (עירק, תימן, לוב), דוגמאות: מבצע "מרבד הקסמים", מבצע "עזרא ונחמיה".
- הפעלת שליחים שארגנו את העלייה בארצות ערב.
- ארגון עלייה חשאית – העלאת בחשאי של יהודים ממדינות שלא התירו יציאה חופשית משטחן.

ב. קליטת העלייה הגדולה במדינת ישראל בשנות החמישים והשישים הייתה הישג יוצא דופן:נימוק הטענה וביסוסה באמצעות עובדות היסטוריות

- קבוצת ותיקים קטנה קלטה לתוכה אוכלוסייה הגדולה ממנה פי שניים ויותר בתוך תקופה קצרה.
- בתהליך זה נקלטו עולים רבים ניצולי שואה מאירופה שנותרו חסרי כול, ועולים רבים מארצות האסלאם שנאלצו להשאיר את רכושם מאחור.
- המדינה הצליחה למצוא פתרונות דיור להמוני העולים, כל זאת בתנאים קשים של מצוקה כלכלית ואיום ביטחוני.
- העולים שהגיעו מארצות ומתרבויות שונות רכשו את השפה העברית, ילדיהם השתלבו במערכת החינוך וזכו להשכלה והטמיעו את התרבות הישראלית, הצעירים השתלבו בצה"ל.
- מדינת ישראל הצליחה לעצב זהות משותפת מתוך תרבויות, מסורות ושפות שונות ולבנות חברה בעלת מכנה משותף לאומי מובהק.

היבטים שונים בתהליך הקליטה עוררו ביקורת:נימוק הטענה וביסוסה באמצעות עובדות היסטוריות

- הכוונת העולים למקומות דיור שונים בלי להתחשב בשאיפותיהם ובאורחות חייהם יצרה תחושת חוסר ברירה וגרמה לקשיים בהשתלבותם ולעזיבה של רבים מייד כשיכלו.
- יישוב העולים במקומות רחוקים, הנציח את מעמדם השולי ופגע בשילובם בחברה הישראלית.
- יחס מתנשא ופטרוני של הממסד הקולט ושל חלקים מן החברה הישראלית כלפי העולים. יחס זה הזין רגשות של תסכול, נחיתות וקיפוח.
- מדיניות "כור ההיתוך" גרמה להתעלמות מן המסורות ומן התרבויות שהביאו העולים מארצות המוצא שלהם ויצרה תחושה של מרירות ונחיתות. במהלך השנים התפתחו מתחים בין עולים יוצאי ארצות האסלאם ובין הוותיקים ויוצאי ארצות אירופה. מתחים אלה ליזו את החברה הישראלית שנים רבות.
- היו עולים שחשו שהם נדחקו לרובד חברתי כלכלי נמוך, משום שהוכוונו למקומות שבהם חיו בתנאים כלכליים ירודים ועבדו בתעסוקות שנחשבו בעיניהם משפילות.
- ההתפרצות האלימה באירועי ואדי סאליב הייתה ביטוי לתחושות האפליה והקיפוח של העולים. אירועים אלה חשפו את הבעיות והכשלים בתהליך הקליטה של חלק מיוצאי ארצות האסלאם.

12. מלחמת ששת הימים (1967)א. מה היו הנסיבות שגרמו לממשלת ישראל להחליט לצאת למלחמה ב־5 ביוני 1967:

- מצרים ריכזה כוחות צבא סמוך לגבול עם ישראל, בחצי האי סיני, סגרה את מצרי טיראן לשיט ישראלי וסילקה את משקיפי האו"ם מן הגבול עם ישראל.
- מנהיגי מדינות ערב ניהלו מלחמת תעמולה, איימו להשמיד את ישראל והכריזו שיצאו למלחמה נגדה.
- הסכם הגנה בין מצרים לסוריה (נובמבר 1966), ובין מצרים לירדן (מאי 1967).
- המאמצים הדיפלומטיים לפתרון המשבר כשלו ומדינות העולם, במיוחד ארצות הברית, הבהירו שלא יתערבו כדי לפתוח את המצרים או להסיג את הצבא המצרי מסיני.
- תקופת המתנה ממושכת, שפגעה במשק ובמורל בישראל.
- בתקופה זו גייסה ישראל את כוחות המילואים שלה והכינה את צבאה לקראת מלחמה.
- מפקדי צה"ל לחצו על הממשלה לפתוח במלחמה, בטענה שהצבא מוכן ועדיף להכות את מצרים מכת מנע מקדימה כדי לחסוך אבדות ונזק לישראל אם מצרים תתקוף ראשונה.

כיצד נסיבות אלה באות לידי ביטוי בקריקטורה:

- נאצר נשיא מצרים מפנה את גבו ואוטם את אוזניו לקריאה – דיפלומטיה! שנשלחת אליו מן הצד העליון של שפופרת הטלפון. ביטוי לסירובו להיענות למאמצים למצוא פתרון דיפלומטי למשבר.
- נאצר לבוש מדים, עמוס בכלי נשק. ביטוי למוכנותו שלו לצאת למלחמה.
- מן הצד התחתון של שפופרת הטלפון יוצאת יד גדולה מאוגרפת ותחתיה כתוב – צה"ל. ביטוי לנכונות של צה"ל לתקוף ולהכות במצרים ב"יד חזקה".

ב. תוצאות מלחמת ששת הימים יצרו בעיות שונות במהלך הזמן – נימוק הטענה:באמצעות עובדות היסטוריות:

- בעקבות ההתווספות של כמיליון פלסטינים לתחומי שליטתה של מדינת ישראל היא נאלצה להתמודד עם המון פליטים שהתגוררו במחנות פליטים בעוני ובצפיפות.
- השלטון הישראלי שהוחל על הפלסטינים ואיחוד רצועת עזה והגדה המערבית השפיעו על התחזקות הלאומיות הפלסטינית ועל התגברות הטרור נגד ישראל.
- התעורר ויכוח בעניין השטחים שנכבשו ובעניין הפלסטינים. הסוגיה התפתחה למחלוקות עקרוניות בין תפיסות שונות והובילה להתגבשות שני מחנות פוליטיים יריבים עיקריים.
- הישגי ישראל במלחמה העצימו את ההתנגדותן של מדינות ערב למדינת ישראל, ודירבנו אותן לצאת למלחמה נוספת כדי למחוק את הכישלון ולהחזיר לעצמן את השטחים שנכבשו.
- הניצחון הצבאי המהיר הצמיח הרגשת עוצמה וגאווה לאומית, שהתפתחו להלך רוח של זחיחות, שאננות וביטחון עצמי מופרז בקרב קובעי המדיניות בישראל. בשל כך הם הניחו הנחות שגויות והתעלמו מן המידע המודיעיני שקדם למלחמת יום הכיפורים, מידע שעל פיו מצרים וסוריה מתכוונות לצאת למלחמה נגד ישראל.

באמצעות מקור מספר הלימוד:

יש להציג מקור מתאים ולהסביר כיצד הוא מסייע לנימוק הטענה.

13. מלחמת יום הכיפורים (1973)א. הגורמים שהניעו את מצרים וסוריה לצאת למלחמה נגד ישראל באוקטובר 1973:

- סוריה ומצרים רצו לשקם את כבודן בעקבות התבוסה במלחמת ששת הימים.
- סוריה ומצרים רצו להשיב לעצמן שטחים שאיבדו במלחמות קודמות.
- יש הטוענים כי מצרים ראתה במלחמה אמצעי לפתיחת תהליך מדיני שיביא לנסיגת ישראל מסיני.

מקור מספר הלימוד:

יש להציג מקור מתאים מספר הלימוד ולהסביר כיצד הוא מבטא אחד מן הגורמים שהניעו את מצרים וסוריה לצאת למלחמה נגד ישראל באוקטובר 1973.

ב. תובנות שמחבר המכתב מציע ללמוד מן האופן שבו בו פרצה המלחמה ומתוצאותיה, וביסוסן על עובדותהיסטוריות:תובנה מן האופן שבו פרצה המלחמה:

התובנה: צריך להשתחרר מהרגשת היוהרה שמלווה אותנו בנוגע לכוחנו, מן התפיסה שאנו "כול יכולים". תובנה זו מבוססת על כישלון המודיעין להתריע על פרוץ המלחמה, שנבע בין השאר מן ההנחה שהצבא הישראלי הוא בלתי מנוצח. על מחדל ההפתעה והמחיר הכבד שהיא גבתה (הרוגים ופצועים רבים, אובדן ציוד רב, פגיעה בכושרו של צה"ל), ועל ההצלחות של צבאות ערב בימים הראשונים של המלחמה.

תובנה מתוצאותיה:

התובנה: צה"ל הוא צבא חזק שסיים את המלחמה בהישג צבאי ניכר, על אף שהופתע כאשר היא פרצה ועל אף התנאים הקשים בתחילתה. תובנה זו מבוססת על ההצלחה של צה"ל לצאת למתקפת נגד בשתי החזיתות, לצלוח את תעלת סואץ ולהגיע בסופו של דבר למרחק של 40 ק"מ מדמשק ו-101 ק"מ מקהיר, מתוך הסבת אבדות כבדות לצבאות מצרים וסוריה.